

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ*
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2023

A kutató neve	
Kanász Viktor	
A kutatás témája	
Szenszéki–magyar kapcsolatok a 16. század közepén (Vatikán, Parma)	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Olaszország (Parma), Vatikánváros (Vatikán)
intézmény(ek)	Archivio Apostolico Vaticano Archivio di Stato di Parma
A kutatás ideje	
2023. május 3. – 2023. július 5.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
I. Archivio Apostolico Vaticano <u>Általános ismertetés</u> Vatikáni kutatásaim homlokterében a szentszéki-magyar kapcsolatok 16. századi története állt, különös tekintettel az 1550-es évek első felére. Ennek során a Vatikáni Apostoli Levéltárban a német nunciatura-történeti kutatás által részben feltárt Germania sorozat két fontos kötetét (Archivio Apostolico Vaticano, Germania 61., 63.) néztem át, amely a bécsi nunciusok jelentéseit is tartalmazzák az 1550-es évek első feléből. Fontos tanulsága volt e munkának, hogy több magyar vonatkozást elhagytak vagy csak regeszta-szerűen írtak le a jelentések kiadása (Nuntiaturberichte aus Deutschland-sorozat) során. Ezen kívül szintén a Vatikáni Apostoli Levéltár Misc. Arm. II. vol. 55. jelzetű, csak részben ismert kötetet néztem át. A kötet az 1551–1553 közti időszakra datálható, gazdag magyar vonatkozású tartalommal rendelkezik, s az ebben fellelhető hungarika-források jegyzékét állítottam össze. <u>Gyakorlati tapasztalatok</u> Miscellanea Arm. II. 55. Egy 429 foliós másolati kötetrel van dolgunk, amibe egy kéz másolta be az egyes iratokat. A kötet elsősorban birodalmi ügyekkel, a Valois dinasztiával és az oszmánokkal folytatott háborúval foglalkozik, azonban ennek keretében és emellett több magyar vonatkozású	

* Jelen beszámoló további szerkesztés nélkül kerül közzétételre az ösztöndíj adományozójának honlapján.

forrás is található benne. Jó példa erre, hogy a birodalmi Reichstag ülésein keletkezett iratokban sokszor fordulnak elő magyar vonatkozású források, amelyek elsősorban az előretörő oszmán hadak kapcsán felmerülő hírekről, védekezési elképzelésekről, hadügyi helyzetjelentésekről szólnak, megemlítve többek közt Buda és Szolnok várát, valamint Fráter Györgyöt. Ezenkívül bemásolásra kerültek a kötetbe a Fráter György meggyilkolása kapcsán született szentszéki iratok, valamint 1552-es pozsonyi országgyűlés dekrétumai is.

Germ. 61.

A 114 foliós kötet (az Indice 1027. szerint a régi jelzete: r. 3161. XVIII, G. címe: Vescovo Fano nuntio all'Imperatore 1551-1552.) Fano nuncius és szentszék eredeti levelezését tartalmazza 1551. június 7. és 1552. április 9. között egybekötve. A levelek különböző méretűek, többükön a pecsét helye is látszik. A nuncius által Rómába küldött jelentésekben több magyar vonatkozású forrás is található. E levelek elsősorban az 1551-1552-es Kárpát-medencei oszmán-ellenes küzdelmek hadügyi vonatkozásaival foglalkoznak, például a várható oszmán támadás nagyságáról, Fráter György sorsáról, Castaldo seregének helyzetéről, az erdélyi fejleményekről, valamint egyes végvárok (Lippa, Temesvár) alatt történekről szólnak. Bizonyos részeik a Nuntiaturberichte sorozatban (pl. 11r-12v: Nuntiaturen des Pietro Bertano und Pietro Camaiani 1550–1552. bearb. von Georg Kupke, Berlin, 1901. (Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken I/12.) 44-45.) ki lettek adva, ugyanakkor a magyar vonatkozású részeket sok esetben nem közölte, pusztán egy igen rövid, német nyelvű összefoglalót adott meg róluk (pl. 64r-65v-ről a Nuntiaturberichte I/12. 112. oldalán).

Germ. 63.

A 245 foliós kötet (Az Indice 1027. alapján a régi jelzet: r. 3155, XVII, 8.) Girolamo Martinengo nuncius és a szentszéki államtitkárság eredeti levelezését tartalmazza az 1551-1554. évkörből (1551. április 22 – 1554. február 26.). A kötet rossz állapotban, középen szét van vágva, de a tinta nem ette ki a papírt, a papíron csak kevés hiány, tépődés, lyuk található. A levelezés 1965-ben kiadásra került (Nuntiatur des Girolamo Martinengo (1550–1554). bearb. von Helmut Goetz, Tübingen, 1965. (Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken I/16.)).

Bár a levelezés a Nuntiaturberichte-sorozat keretében napvilágot látott, a korábbi tapasztalatok alapján szükségesnek bizonyult átnézni, hogy a kiadás milyen minőségű, valamint során minden magyar vonatkozású forrást kiadtak-e. Az összevetés után megállapítható, hogy bár az eredeti iratokban a szöveg nincs tagolva, kiadásban bekezdéseket alakítottak ki. A levelek kiadásakor a külzeten szereplő adatokat, illetve a címezést (pl. Humilissimo servitore L'Abbate Martinengo – ld. pl. 50r, 130v.) és az elköszönő formulát, valamint a dátumot és a keltezés helyét kihagyták, utóbbi kettőt az egyes tételek címsorában adták meg. Az egyes iratok jelzetének megadásakor csak a jelentések közölt tartalma lett jelölve, az iratok külzete nem került se közölve, se feltüntetve. Emellett az eredeti szövegben található javítások és a papírokon található vízjelek sem mindig kerültek a kiadásban jelölésre. a levelet író tollból származó aláhúzások sem lettek jelölve (pl. 90v – 151. o.). Az iratokon található pecsétek annyira hiányosak, hogy nem lehet rekonstruálni őket. Martinengo jelentései mellé több esetben mellékleteket (általában leveleket) is csatolt. Ezek többségében kiadásra kerültek, (pl. Castaldo 1552. feb. 20-i levelének másolata (59r-60v)), hasonlóan elhagyva a címezést, dátumot és külzetet.

Göetz kiadásában a recto és verso oldalak az iratokon belül nincsenek jelölve, de mivel általában csupán 1-2 oldalasak a levelek, nem nehéz egy-egy rész beazonosítása, megtalálása. A levélmásolatok átírásakor ugyanakkor az utólag felvitt szövegeket, például Mark Singkhmoser jegyzetét Ferdinánd király 1552. nov. 25-i levelénél (164v) a kiadás során elhagyták (332. o.).

Az eredeti kötet és a forráskiadvány összevetésének legfontosabb hozadéka, hogy kiderült, a Martinengo által mellékletként Rómába küldött iratok közül Göetz két, magyar szempontból különösen fontos levelet nem tett közzé a munkájában: a komáromi naszádosok kapitányának 1552. október 24-én Ferdinánd királynak küldött levelét, illetve az uralkodó 1552. október 27-i levelét Oláh Miklós egri püspöknek. Mindkét levél az egri vár sikeres megvédéséről szól (139rv).

II. Archivio di Stato di Parma

Általános ismertetés

Kollányi Ferenc személyében 1897-ben járt először magyar kutató a Parmai Állami Levéltárban. A 16. századra, azonbelül is az 1530. és 1572. közötti időszakra vonatkozóan az általa közreadott regeszta-gyűjteményt használja a mai napig a magyar kutatás. Kollányi gyűjtése óta annak ellenére nem került felmérésre a korszakot érintően a vonatkozó iratanyag, hogy Kollányinak csak kevés ideje volt Parmában tartózkodni, s bizonyos évköröket csak szűrőpróba-szerűen nézett át. Kutatásairól így írt: *„A húsvéti idő közeledtével, a mikor a vatikáni levéltárban a munka huzamosabban szünetel, Felső-Olaszországba utaztam, hogy a parmai állami levéltár anyagának egy részével megismerkedjem. Bizton reméltem ugyanis, hogy a III. Pál pápa (1534—1549.) idejéből fennmaradt irományok Parmában őrzött részében magyar vonatkozású dolgokra is találok, annál is inkább, mert a levéltárban magyar kutató előttem még nem fordult meg.”* (Kollányi Ferenc: Regesták a római és pármai levéltárakból. Magyar Történelmi Tár 4/6. 1905. 311–376. 312.)

Tehát e forráskorpuszt Kollányi Ferenc nézte részben át a 19. század végén az 1530. és 1552. közti évkört, valamint 1560-at vizsgálva. E munkát folytatva és ellenőrizve az Ösztöndíj segítségével 2023 júniusában az Archivio di Stato di Parma *Carteggio farnesiano estero* fondjait mértem fel. Ennek kapcsán egyrészt átnéztem a Kollányi által az 1560. évet kivéve nem kutatott 1552–1572 közti időszak releváns fondjait, valamint ellenőriztem, hogy az 1530–1552 közti időszakra mennyire teljes Kollányi gyűjtése.

Gyakorlati tapasztaltok

A forrásokat a levéltárnak a belvárostól távolabb lévő, külső épületében, a Sede Sussidiariában hétfőtől péntekig lehetett kutatni (Parma, Via La Spezia 46.). A kutatás során hamar kiderült, hogy a Kollányi által használt hivatkozások elavultak, azok alapján az iratokat visszakeresni lehetetlen, de a gyűjteményen belüli tágabb meghatározásuk is lehetetlen. A *Carteggio farnesiano estero* iratanyaga ugyanis nem évkörönként, hanem területenként lett csoportosítva, s azon belül próbáltak – több-kevesebb sikerrel – időrendi sorrendet tartani.

A levéltárban egy helyben használható katalógus segít a busták között eligazodni. (*Carteggio farnesiano e borbonico esterno. Indice sommario. A cura di Lilia Picinotti. Inv. n. 377. Parma, 2002.*) Ebből látható, hogy a gyűjtemény 636 bustányi iratanyagot tartalmaz, melyek városok (Roma, Siena, Bergamo, stb.) és területek, országok (Toscana, Perugia,

Spagna, Polonia, Germania stb.) szerint vannak csoportosítva. A bustákon belül a szálas iratanyag nem minden esetben került paginálásra, ez esetben a pontos jelzetek megadása problémás (a jegyzékben ilyenkor a következő adatokat adtam meg: az irat keltezésének helye, ideje, az író). További problémát jelent, hogy a paginálás során hol az oldalszámokat, hol pedig a folioszámokat tüntették fel, valamint több esetben elcsúszott vagy újrakezdődött egy bustán belül is a számozás. Fontos továbbá megjegyezni, hogy bár a busta oldalán, valamint az indicében is megadtak évköröket, ezek sok esetben mégis tévesek, és a jelzett időkörnél jóval korábbi vagy későbbi iratanyag is fellelhető egy-egy bustán belül.

Mindezek figyelembevételével álltam neki az 1532–1572 közti magyar vonatkozású iratanyag összegyűjtésének. Ennek során azon bustákat néztem át, amelyek előreláthatóan a történelmi okokból kifolyólag rendelkeznek ilyen vonatkozású forrásokkal. Ennek értelmében a munkát a b. 159. (Persia, Svezia, Tunisi, Turchia, Ungheria) jelzetű bustával kezdtem. Emellett végignéztem a régió egyéb vonatkozó bustáit (pl. b. 4. Bohemia, b. 5. Croatia, b. 86-88. Germania, b. 119. Polonia, b. 122. Raguza, b. 607-608. Venize). Emellett megnéztem a spanyol (pl. b. 125. Spagna), valamint szűrőpróbaszerűen pár olasz város (pl. b. 179. Bergamo, b. 331. Modena) bustáit.

Ennek során bebizonyosodott, hogy bár Kollányi sok fontos dokumentumot megtalált, 1530 és 1552 között, valamint az ezt követő évekből is nagyságrendekkel több magyar vonatkozású forrás található a fondokban, amelyről darabszintű leírást készítettem. Külön problémát okoz, hogy Kollányi jelzetei nem pontosak, azok alapján az egyes iratokat a mai rendezettség mellett nem lehet megtalálni, valamint több esetben félredatálta az egyes iratokat, illetve némely regesztánál a kiadás során összekeverte a vatikáni és a parmai jelzeteket.

Végezetül fontosnak tartom kiemelni, hogy az 1572 utáni évekről és a 17. századról is igen komoly hungarika-anyagot tartalmaz a levéltár, amelynek szisztematikus feltárása fontos adóssága a magyar történettudománynak.

A kutatás módszere

A kutatóút során a jelzett forráscsoportokat egyesével, darabszinten néztem végig.

A kutatási eredmények szélesebb közönséggel történő megismertetése (előadás(ok), publikáció(k) stb.)

Tervezett publikációk

- *Magyarország és a Szentszék a 16. század közepén. Girolamo Martinengo nunciatúrája* címmel kötet megjelentetése a *Collectanea Vaticana Hungariae*-sorozat keretében
- *Szász Móric 1552. évi magyarországi hadjárata és győri táborozása* címmel tanulmány az Arrabona 2023. évi számába
- *Veszprém 16. századi ostromai és a szentszéki diplomácia* címmel tervezett tanulmány a Veszprémi Szemlébe
- *Szeged 1552-es ostroma és a szentszéki diplomácia* címmel tervezett tanulmány az előadások során jelzett szegedi konferencia tanulmánykötetében

Tervezett előadások

- *Követek, katonák és kapitányok Kanizsáról. Hadügyi és diplomáciai források Kanizsa történetéről a vatikáni és észak-italiai levéltárakban, valamint a Thúry György Múzeumban.* Zalai Közgyűjteményi Szakmai Napok, Balatoni Múzeum, Keszthely, 2023. november 6-8.
- *Ismeretlen itáliai források Kanizsa történetéről.* Hadak útján előadássorozat, Nagykanizsa, 2024 tavasza
- *Veszprém 16. századi ostromai és a szentszéki diplomácia.* a Veszprémi Szemle konferenciája, Veszprém, 2023. tele
- *Szeged 1552-es ostroma és a szentszéki diplomácia.* Fejezetek a Délvidék múltjából 8. Szeged, 2023. november 23.

A kutatással kapcsolatos gyakorlati észrevételek (ide értve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

Vatikáni Apostoli Levéltár

A Vatikáni Apostoli Levéltárban érdemes minél előbb online helyet foglalni, mert nagyon gyorsan fogynak a szabad helyek.

Naponta csak három irategységet lehet a helyszínen számítógépen kikérni, ezért nagyon át kell gondolni, hogyan osztja be a kutató a kikéréseket.

A levéltárban fotózni, szkennelni nem lehet, utólag (egyben) érdemes digitális másolatokat rendelni.

Mivel az épületben nincs wifi, érdemes digitális vagy nyomtatott szótárral készülni.

Az ELKH-PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport vatikáni kutatási rezidense, Nagy Katalin (cvh@btk.ppke.hu) sokat tud segíteni a vatikáni levéltári kutatás megkezdésében, valamint a tájékozódásban.

Parmai Állami Levéltár

A levéltárban szabad fotózni. Délelőtt és délután is 3-3 busta kikérése lehetséges.

Kelt: Győr, 2023. 08. 22.

kutató aláírása